

Evoluția partidelor din familia Frăției Musulmane în nordul Africii: Egipt, Tunisia, Maroc, Algeria, Libia, Sudan (1928-2020). Poligonul de încercare al islamismului politic (I)

Deși născut în Peninsula Arabică și conturat în marile capitale ale Orientului Mijlociu (Damasc, Bagdad – reperatele puterii omeiade și abbaside), islamul și-a fixat după Cruciade centrele de forță intelectuală în zone periferice în raport cu Mecca și Medina: Istanbul, în perioada Califatului otoman, respectiv nordul Africii în perioada modernă.

Importanța nordului african în etapa târzie a islamului intelectual vine atât din moștenirea culturală clasică a acestei zone, cât și din puternica influență pe care Occidentul a exercitat-o aici după expediția lui Napoleon în Egipt și Palestina. Egiptul a păstrat, chiar și în perioadele sale de decadentă, orgoliul unei mari civilizații, astfel încât Universitatea al-Azhar, inaugurată încă din anul 989, a devenit în mod natural cel mai important centru teologic al islamului sunnit.

Un alt centru major a fost Universitatea tunisiană Ez-Zitouna, așezată la rândul său într-un spațiu care se revendica dintr-o mare putere a lumii antice: Cartagina.

În perioada modernă, marile imperii europene – Marea Britanie și Franța – își vor exercita cu precădere influența asupra acestor două culturi solide – cea egipteană și cea tunisiană, făcând din nordul Africii o zonă de „avangardă” pentru tendințele din interiorul islamului. În raport cu ele, celelalte state nord-africane, cu centre urbane mult mai diluate și cu spații deșertice mai vaste (Libia, Algeria, parțial Marocul, Sudanul) vor fi doar cutii de rezonanță ale inovațiilor din Egipt și Tunisia. Același lucru se va întâmpla însă și cu statele din Orientul Mijlociu și Golful Arab – supuse la rândul lor influențelor care veneau dinspre Cairo și Tunis. Chiar și ultraconservatoarea putere saudită, solid închisă în propriul wahhabism, va resimți după 1970 forța de seducție a ideilor salafiste care iradiu peste Marea Roșie.

Rezultatul ciocnirii dintre islam și modernitatea politică occidentală a fost Frăția Musulmană (*al-Ikhwan al-Muslimin*), o organizație religioasă, caritabilă și politică fondată în Egipt, în anul 1928, de învă-

---

Ovidiu RAEȚCHI

Doctorand în științe politice,
SNSPA
raetchi@cdep.ro

țătorul Hassan al-Banna. Anul înființării *Ikhwan* este extrem de important pentru a înțelege dubla înrâurire ideologică pe care Europa a exercitat-o asupra egiptenilor; aceasta nu s-a limitat doar la imperialismul civilizator-utilitarist al Londrei, ci și la reacția fascistă care se contura la Roma și München. Din acest motiv, ideologia Frăției Musulmane va fi un amestec complex între apelul modernizator la o participare politică amplă, pe de o parte, militarism și etatism, pe de altă parte, și obiectivul islamic clasic de a fonda un Califat universal bazat pe aplicarea strică a *Shariei*. Sfâșiata de contradicțiile culturale constitutive, Frăția Musulmană a pendulat în primele două decenii de existență între trei direcții ireconciliabile:

- participare politică în cadrul sistemului pseudo-pluralist din Egipt;
- refuzul oricărei implicări politice pentru a se dedica exclusiv misiunii de reeducare islamică a societății (*dawa*);
- răsturnarea regimului pe cale revoluționară pentru a fonda la Cairo un Califat sunnit.

Aceste trei direcții vor continua să reprezinte o continuă sursă de frământare pentru Frații Musulmani până în anul 2011, când Primăvara Arabă va pulveriza pentru scurt timp regimul autoritarist egiptean, oferind o oportunitate de a prelua puterea pe care *Ikhwan* nu o va refuza.

Contribuția nordului african, prin centrele intelectuale din Egipt și Tunisia, la dezvoltarea gândirii politice arabe nu include doar o dimensiune islamistă, ci și oferta ideologică opusă islamului politic. Astfel, putem identifica în Maghreb și Egipt nașterea a patru direcții doctrinare majore:

- a. Panarabismul socialist al lui Nasser;
- b. Bourguibismul dezvoltat de președintele Habib Bourguiba în Tunisia, un naționalism laic mai degrabă izolaționist, care urmărea instaurarea unui *welfare state* pe calea corporatismului și etatismului. Bourguibismul tunisian și kemalismul turc au asigurat cele mai profunde procese de secularizare din spațiul sunnit în secolul XX;
- c. Salafismul fojat de aripa radicală a Frăției Musulmane în anii 1960 (prin scrierile lui Sayyid Qutb), care va deveni pilonul ideologic al organizației jihadiste al-Qaeda;
- d. Islamismul moderat-participativ al Frăției Musulmane din Egipt între anii 1980-2012 și al grupării tunisiene *en-Nahda* din 1990 până azi,

După cum vom observa urmărind evoluția grupărilor de tip *Ikhwan* din nordul Africii, aici s-a născut islamismul politic (Egipt, 1928), aici el a ajuns pentru prima dată la putere, încercând să instaureze un regim teocratic bazat pe *Sharia* (Sudan, 1989), aici a deviat către jihadism (Egipt, 1954-1981) și aici a inspirat prima mișcare politică islamică sunnită care a reușit să câștige alegerile și să guverneze fără să se radicalizeze și să piardă puterea (*En-Nahda*, Tunisia, 2011-2020). E un motiv solid pentru a urmări cu atenție, din perspectivă istorică și ideologică, evoluția grupărilor *Ikhwan al-Muslimin* nord-africane.

Frăția Musulmană în Tunisia.

Renașterea. *En-Nahda*

Scurtă istorie

În deceniile care au urmat celui de-al Doilea Război Mondial, dimensiunea europeană (francofonă) a identității tunisiene a fost prioritară, elitele formate în Franța având un acces privilegiat la putere. Conducând partidul Neo-Destour, Habib Bourguiba preluase conducerea țării în anul 1956, duce ce negociaze cu Franța și promise binecuvântarea acesteia. În discursul

de investitură, Bourguiba, educat la Sorbona, a proclamat: „Nu putem să uităm că suntem arabi, suntem înrădăcinați în civilizația islamică, la fel cum nu putem neglija faptul că trăim în a doua jumătate a secolului al XX-lea. Dorim să participăm la marșul civilizației și să avem un loc în centrul epocii noastre.”¹

În realitate, Bourguiba era un inamic convins al islamismului, forțând laicizarea țării. În anii 1960, a apărut o primă rezistență articulată împotriva acestei strategii, pe lângă moscheea Ez-Zitouna (Moscheea Măslinilor) din Tunis luând ființă mici cercuri de lectură islamică care se vor uni sub numele *Jama'a Islamiyya* (Grupul Islamic). În primii ani de existență, *Jama'a Islamiyya* a fost tolerată și chiar finanțată de guvernul tunisian, încercând astfel să se asigure un echilibru religios în raport cu puternicele sindicate socialiste pe model francez.

Destinul islamismului tunisian s-a schimbat profund odată cu accesul la conducere, în anul 1979, în poziția de emir *Jama'a Islamiyya*, a lui Rashid Ghannouchi, care condusese până atunci *Association pour la Sauvegarde du Coran*. Ghannouchi este, alături de Erdogan, de șeful palestinian Ahmed Yassin și de Mușidul egiptean Hassan al-Banna, unul dintre cei mai influenți lideri din istoria islamistă. Redactor al revistei *Al-Ma'arif* și profesor de filosofie, Ghannouchi studiasse la rândul său la Paris, înainte de 1969, dar și în Damasc și Cairo, devenind un adept al Frăției Musulmane.² Ajutat de teologul Abdel Fattah Mourou, Ghannouchi va începe misiunea de *dawa*, predicând în moscheile tunisiene. Imediat după preluarea frâielor *Jama'a Islamiyya*, Rashid Ghannouchi va încerca transformarea organizației într-un partid politic, speculând tentativa lui Bourguiba de a testa oportunitatea unui regim pluripartidist începând cu 1980. În iunie 1981, fondatorii *Jama'a Islamiyya* vor anunța transformarea acestei societăți religioase într-un partid politic: MTL, *Mouvement de la Tendence Islamique* (Mișcarea de Orientare Islamică).

Mobilitatea intelectuală a lui Rashid Ghannouchi i-a permis acestuia să îmbine o ideologie oficială acceptabilă pentru Occident (evitând toate capcanele unui islamism antiliberal) cu o practică socială specifică *Ikhwan al-Muslimin*: fonduri de întraajutorare, acțiuni umanitare, mici dispensare pentru săraci. Habib Bourguiba îl considera însă pe Ghannouchi un inamic extrem de periculos și va face un obiectiv personal din distrugerea *Mouvement de la Tendence Islamique*. Ghannouchi e în mai multe rânduri arestat și i se revocă dreptul de a călători. În 1987, Bourguiba cere condamnarea sa la moarte, islamiștii tunisieni cunoscând un moment de reprimare severă. E un episod de mare încordare, în acest context conturându-se grupuri de militari islamiști care luau în calcul o lovitură de stat împotriva bătrânului lider tunisian (fără a putea fi însă dovedită implicarea lui Ghannouchi în aceste planuri). Într-un final, în noiembrie 1987, premierul Ben Ali salvează situația: dă chiar el lovitura de stat, îl declară pe Bourguiba inapt medical pentru exercitarea funcției și îi eliberează pe islamiști, încercând să îi aducă în tabăra sa prin gesturi de pioșenie ostentative (face pelerinajul la Mecca).

În anul 1988, Rashid Ghannouchi alege să transforme *Mouvement de la Tendence Islamique* într-un partid care pune mai mult accent pe patriotismul arab: *En-Nahda* (Renașterea). *En-Nahda* constituie un succes imediat. În aprilie 1989, au loc alegeri în care mișcarea lui Rashid Ghannouchi primește dreptul de a participa – e drept, numai prin intermediul candidaturilor individuale, reunite sub culoarea violet, care semnifică *En-Nahda*. „Violeții” lui Ghannouchi câștigă peste 25% din voturi, deși oficial vor obține doar 13%.³ Rezultatul real îl sperie pe Ben Ali, care lansează propria campanie împotriva islamiștilor – pe care îi salvase de Bourguiba cu doi ani înainte. Rashid Ghannouchi este condamnat la închisoare pe viață în 1992, fiind totuși lăsat să se refugieze la Londra. Experiența din capitala Marii Britanii va fi utilă pentru liderul

En-Nahda, care va continua să își modereze viziunile politice în această perioadă. În etapa exilului, adepții săi din Tunisia, deși numeroși, nu vor recurge la revolte și rezistență armată, atât pentru că Ghannouchi a descurajat această abordare, cât și pentru că Tunisia este o țară compactă și relativ îngustă în comparație cu Algeria sau Libia, fiind mult mai greu de asigurat o bază de rezistență a rebelilor în acest spațiu concentrat.

În 17 decembrie 2010, Mohamed al-Bouazizi, un negustor sărac din orașelul Sidi Bouzid, și-a dat foc în semn de protest față de abuzurile regimului Ben Ali. După mai puțin de o lună, în 14 ianuarie 2011, protestele deveniseră atât de violente încât președintele Ben Ali a fost nevoit să fugă din țară, renunțând la putere și refugiindu-se în Arabia Saudită. Deși *En-Nahda* nu fusese implicată decisiv în revoluție, acționând în continuare prudent și moderat, pe 29 ianuarie 2011 Rashid Ghannouchi putea în sfârșit să revină la Tunis, fiind așteptat la aeroport de mii de adepți. În martie 2011, partidul lui Ghannouchi era recunoscut oficial de statul tunisian. La alegerile din octombrie 2011 pentru Adunarea Constituantă tunisiană, *En-Nahda* obținea 89 de mandate dintr-un total de 217 (37% din sufragii). Programul electoral propus era pragmatic, modern și satisfăcător pentru rigorile occidentale, evitând ideile cu potențial islamist. „Nu suntem dogmatici. Suntem extrem de pragmatici”, explica Said Ferjani, unul din liderii mișcării.⁴ Liderii *En-Nahda* insistau asupra faptului că nu erau islamiști, ci liberali sau sociali-conservatori după modelul AKP (Partidul Justiției și Dezvoltării) din Turcia. Ei încercau să ocolească referirile la al-Banna și la centrul intelectual din Cairo, făcând în schimb trimitere la tradiția Renașterii (*En-Nahda*) arabe din Tunisia, care a avut un caracter parțial iluminist. Ghannouchi își definea mișcarea ca o „extensie a școlii de reforme elaborate în țara noastră în secolul al nouăsprezecelea, ținând la o reformă politică, socială și culturală și opunându-se colonialismului... Mișcarea consideră că gândirea islamică are o nevoie constantă de inovație, astfel încât să țină pasul cu progresul și să contribuie la el”.⁵

Din anul 2011, *En-Nahda* a exercitat relativ stabil puterea în Tunisia, fiind tentată în mai multe rânduri să apeleze la măsuri legislative și guvernamentale cu caracter islamist. Totuși, Rashid Ghannouchi a blocat constant, după proteste interne și internaționale, astfel de inițiative, reușind să păstreze mișcarea departe de erorile Partidului Justiției și Libertății din Egipt. Rămâne de văzut dacă dispariția liderului charismatic și autoritar Ghannouchi va afecta acest sistem de autoreglare și dacă nu cumva doar personalitatea dominantă a acestuia explică capacitatea *En-Nahda* de a sta departe de discursul salafist. Din punct de vedere formal, Ghannouchi și-a rezervat pentru sine doar poziția de președinte al Adunării Reprezentanților Poporului, camera legislativă unică din sistemul tunisian, evitând poziții executive mai pregnante. Această poziție i-a permis să se mențină în centrul sistemului politic tunisian, în ciuda erodării constante a *En-Nahda*. Președintele Tunisiei, ales în 2019, este Kais Saied, un independent social-conservator care se bucură atât de sprijinul *En-Nahda*, cât și de cel al stângii. Mizând pe un discurs anti-corupție, Saied pare un modernizator grație refuzului de a discuta despre includerea *Shariei* în constituție, dar și insistenței cu care vorbește despre descentralizare. Pe de altă parte, președintele Tunisiei cultivă publicul *En-Nahda* prin mesaje anti-israeliene (refuză discutarea unui acord de pace, în ciuda tendinței accelerate a statelor arabe de a-și normaliza relația cu Israelul), prin ieșiri împotriva minorităților sexuale și prin pledoaria pentru pedeapsa cu moartea.

Ideologie. Programul Mișcării En-Nahda, 2016⁶

„Programul mișcării *En-Nahda* face parte din procesul renașterii politice, economice, sociale și culturale a Tunisiei. Propunem tunisienilor instituirea unui sistem politic care să distrugă rădăcinile dictaturii care ne-a otrăvit mult sfera politică și reducerea rolul statului în protejarea corupției și în suprimarea libertăților. Programul nostru își propune să stabilească un model de dezvoltare națională care să reconcilieze dimensiunile economice, sociale, culturale și ecologice, având în același timp în vedere valorile islamice și realizările experienței noastre tunisiene și a experienței umane în general.”

„Dorim extinderea utilizării alegerilor pentru funcții de responsabilitate și acordarea de prerogative mai largi consiliilor regionale alese. Crearea unei instanțe constituționale supreme care să controleze constituționalitatea legilor.”

„Înființarea unei înalte autorități independente care supraveghează și dezvoltă sectorul mass-media. Crearea unui organism național independent care să supravegheze procesul electoral.”

„Formarea unui guvern de unitate națională, pe baza consensului, respectând rezultatele alegerilor adunării constitutive și răsplătind competența. Guvernul va avea misiunea atingerii obiectivelor Revoluției prin prioritizarea problemelor urgente”

„Constituirea unei înalte autorități independente pentru combaterea corupției și clientelismului și activarea procedurilor de declarare cu privire la integritatea proprietăților înalților funcționari”

„Stabilirea unei rate de creștere medie anuală de 7% pe întreaga perioadă 2012/2016, permițând trecerea în 2016 la un venit național disponibil pentru fiecare locuitor de 10.000 de dinari, față de 6.300 de dinari în 2011.”

„Îmbunătățirea treptată a ratei de integrare în cadrul companiilor, permițând absolvenților să beneficieze de programe pentru a-și îmbunătăți abilitățile și cunoștințele pentru a-și crește șansele de admitere în viața profesională. ”

„Crearea unui secretariat de stat responsabil pentru afacerile tunisienilor din străinătate, pentru a le apăra drepturile, a le asigura participarea la efortul de dezvoltare a țării și a facilita re-integrarea lor.” „Protejarea tunisienilor din străinătate, consolidarea legăturii cu identitatea lor arabă-musulmană, precum și cu istoria și limba țării, prin crearea de școli și licee în țările gazdă.”

„Consolidarea descentralizării culturale prin dezvoltarea de strategii pentru animarea și dotarea instituțiilor culturale și crearea de complexe culturale în orașele mari și centrele culturale.”

„Includerea drepturilor copiilor în Constituție.”

„Mișcarea *En-Nahda* aduce din nou un omagiu poporului nostru, precum și revoluției sale care a inițiat o mare mișcare de emancipare în lumea arabă. La fel cum aduce un omagiu luptei purtate de tunisieni cu orice înclinație, în special a celei promovate de martiri și a tuturor celor care au suferit presiunea vechiului regim.”

Frăția Musulmană în Maroc. Partidul Justiției și Dezvoltării. Hizb Al-Adala wa at-Tanmia

Scurtă istorie

În Maroc, venirea la putere a lui Hassan al II-lea a adus evoluții sociale și ideologice importante. Fiind un suveran a cărui dinastie se revendică din Profet și care se proclamă, pe modelul Califului, „conducător al credincioșilor”, regele Hassan nu putea fi decât un lider conserva-

tor, care anulează sensul unei mișcări islamice antisistem. Pe de altă parte, însă, Hassan era un jurist educat în Franța, cu viziuni revoluționare privind „frăția semită” a arabilor cu Israelul, el fiind unul dintre negociatorii acordului de pace israeliano-egiptean din 1979. Chiar și în aceste condiții, inspirat de Frăția Musulmană, Abdelkarim Muti a fondat Asociația Tineretului Musulman (*Jamiyyat al-Shabiba al-Islamiyya*) în anul 1972, propunându-și să pună în practică ideile lui Sayyid Qutb, atât de influente după executarea acestuia în Egipt. Însă ideologia qutbistă nu putea duce, aplicată cu strictete, decât la asasinat politic, ceea ce s-a și întâmplat în anul 1975, când un lider al stângii a fost ucis de islamiști, mișcarea *Shabiba* fiind interzisă.

Între anii 1980 și 1996, un grup de tineri proveniți din *Shabiba* a încercat să convingă monarhia marocană să accepte un nou experiment islamist. În anul 1980 a apărut Grupul Islamic, cu centrul la Rabat și cu viziuni mai moderate, care a încercat în anul 1992 să înregistreze, fără succes, un Partid al Înnoirii Naționale. Într-un final, după ce au utilizat un partid minor al berberilor pentru a fi acceptați pe scena politică, islamiștii marocani au stabilit un sistem dublu de tip „asociație-partid” pe model egiptean: Mișcarea pentru Unitate și Reformă (MUR) a devenit asociația de bază utilizată pentru recrutare și *dawa*, în timp ce partidul islamist a devenit (din 1998), Partidul Justiției și Dezvoltării (PJD).

Partidul marocan al Justiției și Dezvoltării reprezintă unul dintre cele mai relevante cazuri de moderare progresivă a islamiștilor. Partidul a evitat să candideze în toate circumscripțiile disponibile, ocolind (după lecția algeriană) un succes masiv, care să îl pună în conflict cu regimul. De asemenea, partidul s-a deplasat constant dinspre temele morale înspre platformele practice, locale.

După mai multe poziții ideologice rigide, prin care a încercat (fără succes) să transpună în legislație idei specifice *Sharia*, PJD a lăsat în grija asociației islamiste MUR acest tip de dezbateri, orientându-se către soluții pragmatice pentru probleme electorale concrete. Ales președinte al PJD în anul 2008, după ce partidul acumulasese o importantă experiență parlamentară, Abdelilah Benkirane a dus partidul islamist marocan la guvernare în anul 2011, după ce a obținut peste o sută de locuri în Parlamentul marocan. În mod semnificativ pentru un politician de orientare islamică, Benkirane prioritizează dezvoltarea relațiilor cu Uniunea Europeană și creșterea economică, evitând dezbaterile cu caracter religios.

Ideologie (Program electoral, 2011)⁷

1. „Restaurarea sistemului valoric în cadrul identității musulmane și al identității marocane, în toată diversitatea sa.”

2. „Reforma eficientă a sistemului național de educație.”

3. „Reforma globală a Justiției.”

„Revizuirea sistemului de valori actual și consolidarea acestuia în concordanță cu Islamul, plasând religia în centrul identității marocane”

„Stabilirea și adoptarea unei Carte Naționale pentru promovarea acestor valori”

„Tratarea problemelor economice în acord cu dreptul musulman pentru promovarea și diversificarea produselor financiare la nivelul Ministerului pentru *Habous (Waqf)* și Afaceri Islamice. În programele formulate de alte ministere să se acorde atenție sporită consolidării identității naționale și promovării cunoașterii religioase. Inițierea unui dialog național privind punerea în aplicare a *zakatului* (taxa islamică pentru acte de caritate), precum și conceperea și punerea în aplicare a unui regim național de solidaritate”

„Implicarea, de asemenea, în cadrul Organizației Conferinței Islamice”

- „Implicarea activă în cadrul organelor și instituțiilor Ligii Arabe”
- „Instituirea unei noi ere a libertăților și a drepturilor omului.”
- „O politică în domeniul sănătății care să asigure dreptul și accesul la îngrijire pentru toți.”
- „Stabilirea unui cadru juridic și instituirea de noi instituții constituționale, bazate pe metoda participativă și pe o viziune democratică.”
- „Incriminarea încălcărilor egalității de șanse și a criteriilor de merit.”
- „Reforma cadrului juridic al organismelor naționale pentru drepturile omului, în conformitate cu criteriile de bună guvernare.”
- „Asigurarea garanțiilor unei justiții echitabile prin consolidarea principiului egalității în fața legii.”
- „Revizuirea sancțiunilor de privare de libertate pentru presă.”
- „Incriminarea nerespectării legii, care are ca rezultat o limitare sau o ingerință în principiul libertății de întrunire, de întrunire și de protest.”
- „Clarificarea și publicarea cadrului juridic al autorităților de securitate, de informații și administrative responsabile cu asigurarea ordinii publice și coordonarea forțelor de ordine.”
- „Incriminarea tuturor actelor care încalcă siguranța persoanelor – fizică, morală, spirituală – sau care le afectează demnitatea. Introducerea celor mai dure pedepse pentru crime de răpire, încarcerare sau arestare arbitrară, pentru acte de tortură fizică sau morală, pentru acte de rasism în toate formele sale și pentru crime împotriva umanității, fără a fi supuse unor grațieri individuale sau colective. Neaplicarea principiului prescripției pentru infracțiunile menționate anterior. Adoptarea unei abordări integrate a reabilitării persoanelor din penitenciare.”
- „Reforma eficientă a sistemului național de educație.”
- „Înființarea unei direcții pentru învățământul *Amazigh* (berber) în cadrul Ministerului Educației.”
- „Crearea unui departament *Amazigh* în universitățile marocane.”
- „Adoptarea unei noi discipline în programele regionale, intitulată Cultură Regională, care reflectă diversitatea țării în cadrul fundațiilor religioase și istorice marocane.”
- „Consolidarea învățării limbii franceze și engleze cu metode de predare îmbunătățite și o creștere a numărului de ore dedicate acestora, adaptarea conținutului cursurilor în ambele limbi la particularitățile marocane și promovarea unei deschideri echilibrate față de alte culturi.”
- „Reconsiderarea culturii naționale, într-un efort de dezvoltare și reformă, prin încurajarea gândirii critice în abordarea problemelor culturale, a problemelor legate de mass-media (audiovizuală și scrisă), precum și introducerea acestor preocupări în programele educației fundamentale. Educația și formarea copiilor în utilizarea mass-mediei, asigurând în același timp protecția reglementată a acestor copii de pericole (incitare la rasism, radicalism și extremism, pedofilie, pretexte pentru violență). Crearea unui Institut Cultural și Educațional Marocan cu prezență în principalele capitale europene și internaționale.”

Frăția Musulmană în Algeria. Mișcarea Societății pentru Pace. *Harakat Mujtama' as-Salam*

Scurtă istorie

În anii care au urmat celui de-al Doilea Război Mondial – când mișcarea islamistă era forțată ca soluție anticolonială în state precum Egipt, Siria sau Transiordania – zona Maghrebului era consumată de o luptă pentru eliberare mai dură, în cadrul căreia Parisul era înfruntat de

pe poziții naționaliste. În Algeria, Războiul de Independență dus între 1954 și 1962 împotriva Franței a concentrat toate energiile, nepermițând Fraților Musulmani să își creeze o bază solidă la Algiers sau Oran. După un conflict care a făcut 800.000 de victime, încheiat prin acordul din 8 martie 1962, de la Évian-les-Bains, *Front de Libération Nationale* (*Jabhat al-Tahriri al-Watani*) a preluat durabil controlul asupra țării, care va fi condusă pe baza unor principii naționaliste, autoritariste și socialiste ce nu vor permite *Ikhwan al-Muslimin* să capete o voce relevantă. Așa se face că, în Algeria, celula Fraților Musulmani organizată de șeicul Ahmad Sahnoun începând cu 1953 era practic necunoscută.

Pe parcursul anilor de glorie ai liderilor *Front de Libération Nationale* – Ahmed Ben Bella și Houari Boumedienne – discreția Frăției Musulmane s-a menținut, abia în anul 1966 înregistrându-se un protest al grupului islamist condus de războinicul pentru independență Mustafa Bouyali (numit „Grupul Valorilor”) împotriva deciziei lui Gamel Abdel Nasser de a-l condamna la moarte pe ideologul *Ikhwan*, Sayyid Qutb. Totuși, Bouyali nu era reprezentativ pentru Frații Musulmani, el fiind mai degrabă un wahhabist cu conexiuni în Arabia Saudită. Revista societății din jurul lui Bouyali susținea, în conformitate cu învățăturile *shahidului* Sayyid Qutb, că „toate partidele politice, toate regimurile și toți liderii care nu se bazează pe Islam sunt declarate ilegale și periculoase”.⁸

După dispariția longevivului lider Houari Boumedienne, noul președinte algerian, Chadli Bendjedid, s-a văzut nevoit de valul favorabil democratizării în regiune, cât și de criza economică, să deschidă sistemul electoral: pe 3 noiembrie 1988 a intrat în vigoare legea care permitea existența unor partide aflate în concurență cu *Front de Libération Nationale*. La acel moment, islamistul Bouyali își organizase deja, la începutul anilor 1980, o *Mouvement Islamique Arme*, care va lansa un război jihadist împotriva armatei algeriene. După moartea sa, survenită în 1987, continuatorii lui Bouyali vor lansa *Groupe Islamique Armé* (GIA), o miliție jihadistă extrem de sângeroasă. Pentru a contrabalansa aceste grupări jihadiste, președintele algerian Bendjedid gândise un proces accelerat de reislamizare și rearabizare a țării, propunându-și să elimine orice element francofon sau cosmopolit din viața publică, dar și să educe poporul algerian în limitele unui islam non-violent. În acest scop, el a mizat masiv pe Frații Musulmani din Cairo, care în acea perioadă nu mai erau însă cei din Egiptul anilor 1940, ci generațiile care trăiau în exil în Arabia Saudită și care începuseră deja să elaboreze sinteza între doctrina *Ikhwan* și, pe de altă parte, wahhabismul saudit – generații reprezentate cel mai bine de predicatorul-vedetă Yusuf al-Qaradawi.

Pe 18 februarie 1989, în capitala Algiers a fost fondat *Front Islamique du Salut*, partid condus de veteranul relativ moderat Abbassi Madani și de mai tânărul și radicalul Ali Belhadj. FIS și-a anunțat intenția de a participa la alegerile locale și parlamentare pregătite de președintele Chadli Bendjedid pentru 1990, respectiv 1991. Fiind un partid cu ideologie salafisto-wahhabită, sprijinit de Arabia Saudită, FIS nu reprezenta o mișcare aflată sub umbrela Fraților Musulmani. FIS milita – uneori ambiguu, alteori deschis – pentru *sharia*, unipartidism, instituirea vălului pentru femei, segregare sexuală, eliminarea limbii franceze din viața publică. După ce FIS a câștigat categoric alegerile locale din anul 1990, obținând 54% din voturi și s-a conturat câștigător detașat și la parlamentare (cu un scor mai mic cu aproape un milion de voturi, după scurta exercitare a puterii locale), armata algeriană a anulat procesul electoral și reformele democratice – care se dovedeau o platformă pentru islamiști. Războiul civil început acum între armată și milițiile jihadiste se va prelungi între 1991 și 2002, ducând la peste 150.000 de morți.

Frații Musulmani algerieni nu au dorit să meargă pe calea salafismului și a jihadului, fondându-și în 1990 propriul partid, distinct de FIS: Mișcarea pentru o Societate Islamică (Hamas), care va deveni ulterior, pentru a evita implicațiile islamiste, *Mouvement de la société pour la paix* (*Harakat mujtama' as-silm*), rămânând însă cunoscut sub vechiul acronim – Hamas. Conducut de fondatorul Mahfoud Nahnah și, ulterior, de Boudjerra Soltani, Hamas-ul algerian a ales să rămână în interiorul sistemului politic, susținând regimul președinților Liamine Zeroual și Abdelaziz Bouteflika, folosiți de armată împotriva revoluționarilor jihadiști. După ce a obținut 5% la alegerile parlamentare anulate din 1991, Hamas a atins 15% în 1997, devenind partener minor de guvernare. Fondatorul *Ikhwanului* algerian, Mahfoud Nahnah, a obținut în 1995 un scor de 25.38% la alegerile prezidențiale, fiind al doilea clasat. Totuși, el a continuat să sprijine regimul militar condus de contracandidatul său – în Algeria Frații Musulmani reprezentând forța islamică pro-sistem. Afectat de trei sciziuni majore, care au dus la formarea unor formațiuni de tip *Ikhwan* alternative (*al-Nahda*, *al-Islah* și *al-Bina*), Hamas și-a reunit dizidenții, în anul 2012, sub cupola Alianței Algeria Verde, obținând numai 7% din voturi (după ce, în 2007, obținuse singur 10%). Din acel moment, aflat într-o puternică criză electorală, Hamas a ales să boicoteze, sub diferite pretexte, procesul electoral.

Ideologie. Programul Politic, 2018⁹

„Mișcarea pentru Societatea Păcii este o mișcare politică reformistă populară, bazată pe o schimbare centristă moderată, menită să construiască individul, familia și societatea și să participe la procesul politic pentru a finaliza construirea unui stat suveran social-democrat algerian în cadrul principiilor islamice, prin transferul pașnic de putere prin mijloace democratice.”

1. “Islamul este doctrină și lege.
2. Unitatea națională este reprezentată de pământ, moștenire și oameni.
3. Algeria este parte a civilizațiilor *amazigh*-arabe.
4. Sistemul republican și pluripartidismul există în lumina transferului pașnic al puterii.
5. Libertate și drepturile omului.
6. Dreptate și egalitate de șansă pentru cei cu cetățenie.
7. Abordare moderată și pașnică.
8. Responsabilitate legată de transparență și de elementele bune guvernării.
9. Respect pentru celălalt, politică de bună vecinătate și dreptul popoarelor la autodeterminare.”

Islam

„Poporul algerian este un popor musulman unit de componentele identității sale de bază – și anume islam, arabism și cultura *amazigh* (berberă). Adoptarea principiilor dreptului islamic constituie o sursă esențială de legislație.”

„Finalizarea construcției statului social-democrat suveran al Algeriei în cadrul principiilor islamice, așa cum este prevăzut în declarația din 1 noiembrie 1954.”

„Construirea de blocuri politice naționale, islamice și democratice, în conformitate cu principiile mișcării și cu interesul național cel mai bine conturat.”

„Promovarea limbii și culturii *amazigh*.”

„Ne propunem să dezvoltăm sistemul educațional pentru a contribui la formarea individului productiv, a bunului cetățean, a familiei stabile și a unei societăți coezive, care contribuie la renașterea națiunii. Sprijinirea cercetătorilor și a elitelor intelectuale și promovarea rolului lor în societate și în stat.”

„Finalizarea cursului de apărare a limbii arabe și de promovare a acesteia ca simbol al suveranității, încercarea de a anula limitările legale privind generalizarea utilizării limbii arabe în administrație și educație.”

„Reformarea sistemului educațional și promovarea acestuia în conformitate cu principiile islamice, astfel încât sistemul să producă buni cetățeni. Răspândirea virtuții în familie, școală și societate, combaterea pornografiei și protejarea societății de degradare.”

„Promovarea rolului moscheii și acceptarea rolului său religios și comunitar, precum și protejarea imamului pentru opiniile și pozițiile sale și eliberarea sa de presiunile administrative. Dezvoltarea căilor gândirii libere, a comportamentului democratic, acceptarea altora, a diferenței față de ceilalți și dezvoltarea unui spirit de concurență pentru totdeauna. Protejarea societății de campaniile de dezmembrare, dizolvare și creștinare, care exploatează sărăcia poporului.

„Apărarea drepturilor omului și a demnității cetățeanului.”

„Încurajarea femeilor să joace un rol civilizator în cadrul familiilor, societății și națiunii. Promovarea cauzelor umanitare juste, cauze arabe și islamice.”

„Susținerea drepturilor oamenilor la autodeterminare și dreptul la alegeri fără interferențe străine. Apărarea valorilor, recompenselor și principiilor poporului și combaterea tuturor tipurilor de nedreptate, birocrație și marginalizare. Sprijinirea eforturilor de pluralism mediatic în presa scrisă și audiovizuală, stabilirea de practici jurnalistice și mediatice corecte și sprijinirea luptei jurnaliștilor și profesioniștilor din domeniul mass-media.”

„Algeria, locul în care rasele s-au topit de-a lungul veacurilor sale în adâncurile sale berbere, arabe și africane, este un cadru pentru unitatea destinului, reprezentând astfel o unitate teritorială, istorică, spirituală, religioasă și culturală. Acest creuzet unificat rămâne îmbogățit de creativitatea algerienilor în interacțiunea lor constantă cu vecinătățile imediate și teritoriile în care trăiesc. Prin urmare, această bogăție ar trebui văzută ca o extensie a creuzetului respectiv, nu ca o amenințare la adresa sa.

Note

¹ Tahar Belkhodja, *Les trois décennies Bourguiba*, Témoignage. éd. Publisud, Paris, 1998, p. 15.

² Dominique Lagarde, *Tunisie: d'où vient le mouvement Ennahda?*, L'Express, 31.01.2011

³ Ibid

⁴ Angelique Chrisafis, *Tunisia elections: An-Nahda party on course to win*, The Guardian, 24.10.2011

⁵ Ovidiu Raetchi, *Avangarda Califatului: o istorie intelectuală a jihadismului*, Editura Litera, București, 2019, p. 216

⁶ *Le Programme du Mouvement Ennahda*, Document resume, Pour une Tunisie de la liberte, de la justice et du deleveloppement.

⁷ Programme electoral du Parti de la Justice et du Developpement: Pour un Maroc Nouveau, <https://jali.loutmani.files.wordpress.com/2011/11/lc3a9islatives-2011-programme-pjd-fr.pdf>

⁸ Michael J. Willis, *Politics and Power in the Maghreb: Algeria, Tunisia and Morocco form Independence to the Arab Spring*. C. Hurst & Co. Publishers, London, 2012, p 286

⁹ السياسي-البرنامج

Referințe

de Bellaigue Christopher, *The Islamic Enlightenment, The Modern Struggle Between Faith and Reason*, Vintage, London, 2017.

Belkhodja Tahar, *Les trois décennies Bourguiba*, Témoignage. éd. Publisud, Paris, 1998.

- Chrisafis Angelique, Tunisia elections: An-Nahda party on course to win, *The Guardian*, 24.10.2011.
- Esposito John L., *Political Islam: Revolution, Radicalism or Reform*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, Colorado, 1997.
- Hourani Albert, *Istoria popoarelor arabe*, Polirom, Iasi, 2015.
- Lagarde Dominique, Tunisie: d'où vient le mouvement Ennahda?, *L'Express*, 31.01.2011.
- Mansoor Moaddel, *Islamic Modernism, Nationalism and Fundamentalism: Episode and Discourse*, The University of Chicago Press, Chicago, 2005.
- Pargeter Alison, *Return to the Shadows: The Muslim Brotherhood and An-Nahda since the Arab Springs*, Saqi, London, 2016.
- Pargeter Alison, *The Muslim Brotherhood: From Opposition to Power*, Saqi Books, 2013.
- Programme electoral du Parti de la Justice et du Developpement: Pour un Maroc Nouveau, <https://jalileloutmani.files.wordpress.com/2011/11/lc3a9gislatives-2011-programme-pjd-fr.pdf>.
- Programme du Mouvement Ennahda, Document resume, Pour une Tunisie de la liberte, de la justice et du developpement.
- Raetchi Ovidiu, *Avangarda Califatului: o istorie intelectuală a jihadismului*, Editura Litera, București, 2019.
- Sitaru Laura, *Gândirea politică arabă: concepte-cheie între tradiție și inovație*, Polirom, 2009.
- Wickham Carrie Rosefsky, *The Muslim Brotherhood: Evolution of an Islamist Movement*, New Jersey: Princeton University Press, 2013.
- Willis Michael J., *Politics and Power in the Maghreb: Alegeria, Tunisia and Marocco form Independence to the Arab Spring*, C. Hurst & Co. Publishers, London, 2012.

السياسي-البرنامج